

za arbanasku starinu, jezik i etnografiju» in so s tem propadli vsi poskusi, da bi jugoslovanska znanost prevzela vsaj del dediščine stare dunajske lingvistike, kar se tiče Balkana.

Prav nič čudnega ni, da pri tako široki delavnosti Skok ni mogel priti do večjih zaključnih del. Ako izvezamemo »Osnove romanske lingvistike«, katere je izdal v treh delih tik pred razpadom stare Jugoslavije, ni napisal večjih strogo znanstvenih tekstov. Pa tudi to je bil le učni pripomoček za študente romanistike na univerzi, vendar zelo samostojen v konceptu, poln originalnih osvetlitev in na dostojni znanstveni višini. Šele ko je bil z nastopom Pavličeve samostojne Hrvatske upokojen, je našel čas, da je začel pripravljati večje sinteze svojega dotedanjega dela. To je dokončna obdelava romansko slovanskih stikov, ki je sedaj že v tisku, dalje celotno lingvistično obdelana hrvaška toponomastika in srbohrvaški etimološki slovar. Tudi ta dela se počasi bližajo dovršitvi. Res se Skok ni nikoli spuščal v slovanske etimologije, zanimal ga je vedno samo substratni element v jeziku ter izposojenke, toda prav ti elementi so posebnost vsakega posameznega jezika ter niso za modernega jezikoslovca nič manj važni kakor skupni splošno slovanski besedni sklad, ki ima svoje čisto drugačne probleme ter je neprimerno bolje obdelan. Zato je Skok prav kakor v toponomastiki tudi na tem področju najbolj poklican, da dovrši to delo in želeli bi, da ga zaključi čimprej.

Toda po osvoboditvi je moral Skok znova prevzeti romanistično stolicco na univerzi in, ko je bil 1947. leta kar nekam pozno izvoljen za člana Jugoslav. akademije, se je moral lotiti tudi važnega organizacijskega dela v okviru akademskih inštitutov. Toda sedaj, ko dokončno odhaja v pokoj, bomo morda vendarle kmalu dočakali njegovih velikih tekstov, s katerimi bo dostojno zaključeno njegovo življenjsko delo.

Danes je čas ozkih specializacij in nimamo naraščaja za kompleksne vede, ki so edine zmožne, da rešujejo zamotana lingvistična vprašanja, posebno na takšnih kulturnih vozlih, kakršnega predstavlja naše ozemlje. Osebnosti Skokovega formata postajajo že naravnost legendarne. Pri naši sedanji odmaknjenosti od vsega, kar se po svetu poraja v lingvistiki, je treba toliko bolj ceniti vse pobude najboljših domačih delavcev, ki so nakazali smernice, po katerih so bo moralo razvijati naše jezikoslovje.

Fr. Bezlag

DUDLEIPA (DUDLEBA) : DUDLEBI — DULEBI

Staroruski letopis (po izdaji Arheografske komisije iz l. 1871 Ipatjevski rokopis str. 7, l. 1872 Lavrentjevski str. 11) pripoveduje, da so se Avari (Obri) vojskovali s Slovani (Slověni) in podjarmili Dulěbe, ki so bili Slověni. Nasilovali so dulěbske žene, jih vpregali v vozove, da so jih vlekli, in tako mučili Dulěbe. (Godilo se je to, kakor vemo, okoli polovice VI. stoletja.) Prebivali pa so Dulěbi po Bugu, kjer so »sedaj« (nyně Ipat. str. 7, Lavr. str. 12) — to je v začetku XI. stoletja — Volynjani (Lavr. Velynjani). Zadnja vest o njih je iz l. 907 pri naštevanju plemen, s katerimi je Oleg (879—912) nastopil pohod proti Grkom.

Poleg ruskega plemena Dulěbov, ki je pred navalom Avarov imel v južni Rusiji vodilno vlogo, sta bili plemeni istega imena še na južnem Češkem in v Dolnji Panoniji. V staročeškem letopisu Kosme (XI.—XII. stol.) in v sodobnih listinah ter pri arab-skem historiku Ma'sudiju (X. stol.) se omenja z južnega Češkega ob gornji Vltavi mesto in plemo Doudlebov. Ime Doudlebsko (ou iz ů) je ohranjeno do danes, narečje se zelo razlikuje od sosednih, a za ljudstvo so značilne tudi druge narodopisne in telesne posebnosti (L. Niederle, Slovanské starožitnosti III 196—197). V Dolnji Panoniji (mislimi je na pokrajino okoli Radgone na štajersko-ogrski meji) pa navaja Conversio Bagoariorum et Carantanorum za sredino IX. stol. kraj »in Dudleipin«,

kar se ponavlja še v listinah IX.—X. stol., tako n. pr. v listini iz l. 891 dudlebska grofija »in comitatu Dudleipa« (F. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku II, 129, 227 i. dr. po imeniku). »Dudleipa« je moralo biti seveda slovansko Dudlěba s starovisokonemsko substitucijo *p* za slovanski *b*.

Da so navedena imena, starorusko, južnočeško in dolnjepanonsko eno in isto, ne more biti nobenega dvoma. Toda ne samo to. Naziv Dudlěbi — Dulěbi ali za pokrajino Dudlěba je nekaj tako svojevrstnega in od sicer ponavljajočih se drugih očitno slovanskih nazivov oddaljujočega se, da ga ne moremo postavljati ob stran, n. pr. imenu Poljane za starorusko plemo okrog Kijeva ali za Poljake v starejši dobi i. dr. To zadnje ni plemensko medsebojno v nobeni ožji zvezi, temveč je nastalo neodvisno eno od drugega po pokrajini i. dr. pod. Drugače pa je z imenom Dudlěba — Dudlěbi (Dulěbi). Etimologije tega imena ni mogoče izvesti iz slovanščine, pa je tako videti v plemenih, nahajajočih se na različnih krajih slovanskega ozemlja, ne le po imenu, ampak tudi po poreklu eno in isto plemo, katerega dele je avarski naval na južnorusko vodilno plemo pregnal na južno Češko in v Dolnjo Panonijo. I. Mikola (Archiv für slavische Philologie 1929, XLII, 84, 90) pravi o njih, kar je samo po sebi evidentno, da so bili z ene strani po vsem videzu sposobno poljedelsko ljudstvo, ki je bilo od dela drugih živečemu konjškemu narodu Avarov kot proizvajalec živil zelo važno, a ga je bilo tudi lahko zaslužniti, z druge strani pa so Avarom služili seveda tudi vojaško kot pehota. Fonetična razlika med strus. *l* in *dl* na drugih mestih ne vsebuje ničesar odločilnega in razdvajajočega, ker je ruski izgovor zabeležen šele v začetku XI. stol., za časa avarskega napada v polovici VI. stol. pa je moglo biti še *dl*, ki se je na zahodu itak ohranilo; saj so na ruskem severozahodu še danes sledovi prvotnega *dl* — *tl*.

Z razlago imena Dudlěb- so po Niderleju (o. c. IV 175 iz l. 1924) velike težave. On omenja tri, I. Perwofa (Archiv für slav. Philol. 1885, VIII 9—10), ki veže ime z velikoruskimi izrazi duleb, dulebina, dulebyj »bedak, butec« in tudi »slep«, kar je le dialektično in nejasno, A. Brücknerja (ib. 1900, XXII 239), ki vidi v imenu zasmehujoč vzdevek, v katerem naj bi *lěb* bilo lit. *laibas*, kar pomeni po A. Schleicherju (v glosarju k berilu) in po slovarju F. Kurschata »tenak, vitek«, ter končno J. Rozwadowskega (Rocznik slawistyczny 1913, VI 55), ki mu ime izgleda popolnoma germansko, pri čemer pripominja, da se tam v Volyniji nahaja v imenih, zlasti vodnih, še mnogo germanskih sledov. Mnenja, da ime ni slovansko, je bil tudi Mikola (l. c. str. 90). V Slavia (1924—1925, III 211) govori Brückner tudi o prvem delu imena zloženke, pa mu je *dud-* istovetno ne toliko z nazivom ptiča polj. *dudek* »vdeb, smrdokavrac«, kakor z *duda*, *dudka* »piščal z mehom«, torej posmehujoč vzdevek »tenak, suh, mršav kakor *duda*«. Ta Brücknerju priljubljeni način razlaganja za ono staro dobo sam po sebi ni verjeten. Zadnji, ki se je ponovno bavil z razlago imena, je bil J. Kelemina. V Časopisu za zgodovino in narodopisje (1925, XX 146) upravičeno dvomi, da bi po Miklošiču bil v drugem delu isti element kakor v nemških imenih Hadersleben i. pod., kjer se istoveti *leben* z got. *laiba* f. in stvnm. *leipa* »zapuščina«. Sicer pa Miklošič, Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen (1872, I 34) imenuje ime »dudlebi (doudlebi)« »ravno tako razprostranjeno kakor zagonetno«. Navedeno tam starovisokonemsko ime *totleiba* i. pod. pa seveda nima nič opraviti z Dudlěbi na slovanskih tleh. Ravno tako malo more prihajati v poštev tudi od Kelemine l. c. navedena domneva K. Oštirja (Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju 1923, I 117) o »alarodskem« viru z nemogočimi nadaljnjimi domisleki kakor predpostavko nekega sufiksa *ěb* i. dr. Lastna Keleminova v omenjenem časopisu objavljena, obširna in na napačnih predpostavkah sloneča ter zelo zapletena izvajanja je zavrnil F. Ramovš (Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino 1927, VI 252—253) in bi bilo brezpomembno tu jih podrobneje predočevati. V spisu v Germanoslavica (1931—1932, I 37 sl.) se Kelemina vrača k svoji razlagi, pa se

nadalje giblje v istih smereh. Vpraša, ali je deblo *Dud-lěbъ* ali *Dudl-ěbъ* in misli končno, da je *Dudlěbъ* nastalo iz **Tudlěbъ* kot rezultat asimilacije, a v **tud-* naj bi tičalo prvotno germ. **teud-*, torej to, kar je bilo got. thiuda in je v slovanščini dalo vendar tjudj-, rus. *čужdъj*, sloven. disimilirano *tuj* itd.

Tvorba *Dudlěb-* očitno gotovo predstavlja zloženko, ki se iz slovanščine ne da razložiti. Pritegovanje lit. *laibas* ali got. *laiba* je prisiljeno in ničesar ne pojasni. Vezati jo morda na skandinavska imena v staroruskem letopisu, kakor n. pr. *Ulěbъ* za *Olěbъ* (Ipat. str. 29, Lavr. str. 46) iz skand. *óleifr*, *áleifr* (prim. Miklošič, *Chronica Nestoris* str. 194 in Clara Thörnquist, *Studien über die nordischen Lehnwörter im Russischen*, Stockholm 1948, str. 96, 104, 105, 113), je takisto nemogoče. Kakšno slovansko *kolěb-* (kolěbati, kolěbъka »zibelka«) je doživelo mnogo etimologij, toda niti ena ne prihaja za *Dudlěb-* v poštev. V tvorbi se išče, kar bodi na kratko povedano, koren *kol-* (Miklošič, Brückner) ali glasovna kretnja »Lautgebärde« (Berneker) ali veza s staronordijskim *skjalf*, *skalf* »trepetati« (A. Preobraženskij, Mladenov) ali stind. *skhal* »spotikati se, opotekati se« (Potebnja), a najverjetneje je umevanje tvorbe kot intenzivne glagolske z **lěbati* in prefiksom *ko-*, za kar so primeri v vseh slovanskih jezikih, n. pr. z bliže stoječim pomenom češ. *ko-mítati* »sem in tje metati«, malorus. *ko-torhaty* »zelo tresti« in mn. dr. (prim. Berneker I 531–532 pod *ko-* in J. Holub, *Stručný slovník etymologický jazyka československého*, druga izdaja 1937 str. 107 pod kolěbati); koren *leb-* pa se nahaja v srbohrv. glagolu *leběti* — *lěběčem* iz *leb-et-* po zagrebškem Rječniku naravnost z istim pomenom »kolebati se«.

Za ime *Dudlěb-* se je tedaj ozreti po drugačnih sestavinah in menim, da jo je za končni del nahajati v germanskih tvorbah kakor pri Pavlu Diakonu Burgundaib, verjetno tudi Anthaib (prim. Niederle o. c. IV 72 sl.), kar je že J. Grimm, *Deutsche Rechtsaltertümer* (1828, str. 496) pojasnil s stvnem. *eiba* »Gau«, »okraj«, kakor je stvnem. *wingarteiba* »Benennung eines Odenwaldergaus« i. dr. pod. Grimmovo razlago longob. *-aib* s pomočjo stvnem. *eiba* je za imena pri Pavlu Diakonu prevzel tudi P. Šafarik (Starožitnosti, druga izdaja, I 154). Stvnem. *eiba* f. »Land, Gau« navaja takisto O. Schade (Altdeutsches Wörterbuch druga izdaja str. 126), a A. Walde-J. Pokorny (Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprache 1930, I 102) povzema navedena germanska imena okrajev ali dežel: stvnem. *Wingarteiba*, longob. Burgundaib, Antaib. Čudno je, da se ni še nobeden domislil, da bi raztegnil to tudi na ime *Dudleiba*, slovan. *Dudlěba*, pa bi to bila dežela, in sicer dežela »dude«. Vokal *ě* je nastal iz prvotnogermanskega *ai*, kakor se nahaja še v longobardskih oblikah. V starovisokonemščini je ta diftong prešel šele koncem VIII. stoletja v *ei* (W. Braune, Althochdeutsche Grammatik, tretja in četrta izdaja, drugi natis, str. 34, § 44). *Dudleipa* virov pa sloni seveda na slovan. *Dudlěba*. Za rabo neslovanskega imena za slovansko pleme so primeri, n. pr. v staroruskem letopisu Horutane za Slovence (Ipat. str. 3 s polkvaro, Lavr. 5). Nekak analogon k *Dudlěba* so od Rusov iz nemškega sprejeta imena kakor *Этляндия* i. dr.

K navedeni trditvi me vede paralelnost v sinonimnem pomenu imen staroruskih plemen *Dulěbi*-*Volynjane* in ruskega izraza za dude *волынка* od *Волынь* (A. Preobraženskij, Ruski etimološki slovar str. 95). *Volynija* je zahodno od Kijeva in severno od Lvova. Po ruskem slovarju, ki je izšel pod uredništvom D. N. Ušakova (1935–1940), je *волынка* »народный духовой музыкальный инструмент, состоящий из нескольких трубок или рожков, вделанных в кожаный мешок или пузырь, через который вдвывается воздух«, a *волыньщик* je »играющий на волынке (этногр.)« s pristavkom: »Хороших волыньщиков можно встретить теперь только в деревнях юго-западного края.« Izraz *дудá* pa ima sinonimni pomen z *волынка* po slovarju V. Dalja (druga izdaja I 242) le dialektično na zahodu, kar se strinja s prednjim. Po I. Nosoviča beloruskem slovarju (1870, str. 147) je tako tudi v beloruščini, tedaj severno od Volynije. Sicer je *дудка* in *дудá* v ruščini po Ušakovu

v pomenu »примитивный музыкальный инструмент, трубка из тонкого высверленного ствола дерева или тростника«. V pomenu volynka je izraz duda, in sicer v pluralni obliki, z izjemo srbsčine in bolgarščine, kjer je zato turški izraz, v vseh drugih slovanskih jezikih razširjen (polj., slovaš., češ., gluz. dudy, sloven., hrv. dude) in sega kot tak v starslovansko dobo, najsi se tudi v kakem slovanskem jeziku pojavlja pozneje kakor n. pr. po Niederleju, Život starých Slovanů (III 2, str. 721) na Češkem šele od XIV.—XV. stoletja. E. Bernekerja mnenje in izvajanje vseh slovanskih izrazov iz turščine (I 233), a po njem tudi L. Niederleja (l. c.) je nepravilno (prim. A. Brückner, Slavia III 211). Od Slovanov so prevzeli izraze za instrument in igranje na njem tudi Nemci. Iz poljskega glagola dudlić »igrati na dudah« je nem. dudeln, a za instrument Dudel, Dudelsack (F. Kluge v nemškem etimološkem slovarju, deveta izdaja str. 100, in A. Brückner v poljskem str. 102; »Dudel« navaja tudi slovar bratov Grimmov II 1497). Na Poljskem so bile dudy, ki so se imenovale tako isto wolyńka, v starejši dobi tudi v višjih krogih priljubljen muzikalni instrument (prim. Z. Gloger, Encyklopedia staropolska 1901, II 60). Miklošičevo v etimološkem slovarju (str. 304), sicer z rezervo izrečeno in od drugih ponavljano (n. pr. v slovarju ruske akademije [1895, I 501]) mnenje, da so dude na Volyń verjetno (»wahrscheinlich«) prinesli Rumuni, pa je nato nastal naziv volynka, je neutemeljeno in po vsem navedenem ne more veljati, saj je poleg njega še drug star izraz, ki ga pozna celo litavščina (prim. v glosarju k berilu pri A. Schleicherju str. 267: dūde = dudā, tudi plur. dūdos »dudelsack«). Dalj (I 514) navaja dudā dial. v pomenu volynka poleg zahoda še Tversko in Pskovsko.

Osvetlitev potrebuje *l* po *d* v imenu Dudlěba poleg izraza dudy za instrument. Likvido nahajamo v nemških izposojenkah (Dudel) in v poljskem glagolu dudlić za igranje na dudah. Ta glagolska tvorba more biti le denominativna kakor n. pr. govoriti od govora in predpostavlja tedaj samostalnik dudla enako dudu — dudy fem., glag. duditi. V dudla je onomatopoeično dud- razširjeno s starim sufiksom *-la* (prim. nomina instrumenti, kakor osla, tesla i. dr.: Miklošič, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen II 102 sl.). Berneker navaja pod dudu tvorbo z *l* z novim pomenom »votel«: mrus. dūda »Höhlung eines Baumes, hohler Baum«, slovaš. dudlavý »hohl«, polj. dudlać »aushöhlen«. Take tvorbe kakor mrus. dudla so mogle izpodrinuti tudi prvotni pomen dudu. Moglo je pa tudi tako biti, da izraz dudy plur. t. izhaja od gori v slovarju Ušakova imenovanih »несколько трубок или рожков«, izraz dudla pa da je bil za instrument v celoti.

Začuditi bi mogla še hibridna slovanskogermanska tvorba imena, kakor je sicer nemški izraz Dudelsack ali n. pr. srb. hriščanluk »populus christianus« (Vuka Karadžića Rječnik, tretja izdaja, str. 834) i. dr. Ime Dudlěba se v drugem delu priznava ne da razlagati iz slovansčine, v prvem pa ne iz germanščine, torej nehote vede k isti predpostavki, a spada v okvir longobardskih imenskih tvorb, kakor Burgundaib, Antaib i. dr. Poudariti je, da je bila med Avari in Longobardi sklenjena pogodba in da so se za Longobardi (o njih glej Reallexikon der germanischen Altertumskunde III 123 sl.) priselili Slovani, poznejši Slovenci (Kos, Gradivo I, str. XXXII), in med njimi plemo Dudlěbov, o čemer je bil, kolikor se tiče Avarov, že gori govor. Z germanskimi plemenimi pa so imeli Sloavani še pred časom in za časa selitve narodov razna sosedstva in mnogotere stike. Zato je moglo nastati obrazloženo svojevrstno germansko ime za slovansko ozemlje in to v stari dobi preiti tudi na slovansko plemo. K takemu zaključku, smatram, silijo že omenjena in še dalje druga navedena dejstva.

Najstarejša vest o ljubiteljstvu godbe pri starih Slovanih je pri Theophylaktu Simokatti iz leta 591, ki pripoveduje, da so stražniki cesarja Mavrikija, ko se je mudil blizu Herakleje, to je nekje na severni strani Marmorskega morja, ujeli tri Slovence (τρεις Σλαωνοι), ki niso imeli pri sebi niti mečev niti kaknega drugega

orožja, temveč le kitare (*κithára*). Ker so se sklicevali na Avare (omenjen je avarski *Xayávos*) in opisovali svoje ljudstvo, je vredno navesti vse mesto (po F. Kosu, *Gradivo* I 128 sl., prim. tudi L. Niederle, *Život starých Slovanů* III 2, str. 710), zlasti še, ker podpira marsikaj prej rečenega: »Cesar jih je vprašal, kake narodnosti so, kje prebivajo in zakaj se mudé na rimski zemlji. Odgovorili so, da so po rodu Sloveni, da prebivajo na meji Zahodnega oceana (to je Baltiškega morja) in da je hagan (to je avarski vladar) do tja poslal svoje poslanca z namenom, da bi ondi nabral pomožnih čet, hoteč si pridobiti tamošnje narodne poglavarje z bogatimi darili. Te darove so njih rojaki pač sprejeli, a odklonili pomoč ter rekli, da jim je pot predolga in pretežavna. Oni sami (to je omenjeni trije), ki so sedaj njegovi (cesarjevi) ujetniki, so bili poslani k haganu, da mu to naznanijo. Petnajst mesecev (po Theophanu, drugem viru, osemnajst) so že na poti. Hagan, ki je pozabil na pravice poslanca, jih ovira, da se ne morejo vrniti. Ko so čuli, da rimsko ljudstvo (*τῶν Ῥωμαίων ἔθνος*) jako slovi po svojem bogastvu in svoji človekoljubnosti, so porabili dotični narod ter gostoljubno sprejel nje same, ki so bili k njemu pripeljani. Čudil se je njih telesni velikosti in pravilnosti njih udov ter jih nato poslal v Heraklejo.« Navedeno pripovedovanje je umeti seveda »cum grano salis«. F. Kos (l. c. v pripombi) misli, da so bili oni trije Sloveni vohuni v službi Slovenov ali Avarov in utemeljuje to podrobneje. Toda jedra, ki prihaja tu v poštev, ljubiteljstva godbe, ni zanikati, a je važno z ozirom na starost poročila. Omenja ga tudi N. M. Karamzin, *Исторія государства Россійскаго* (po dostopni izdaji A. S. Suvorina v *Дешевая библиотека* I 60) v zvezi z razpravljanjem o muziki pri starih Slovanih ter pristavlja: »Волынка, гудок и дудка были также известны предкам нашим.« Zanimivo je, da dražijo Beloruse z besedami: »Волынка и гудок, собери наш домик: соха да борона, разорили наши дома!« (Dalj I 416 pod гудить). Гудок je vrsta gosli, opisuje jih podrobno Dalj s pripombo, da se v ljudstvu že opuščajo.

Literatura o muzikalnih instrumentih pri Slovanih, poseben del narodopisja, je obširna in v mnogem nedostopna, toda kolikor je vanjo vpogleda, k rešitvi pričujočega problema malo prispeva. Zgodovina in razširjenost dud tudi pri Neslovanih sega že preko meje te razprave, za katero je predvsem važna le konstatacija njihove posebne udomačenosti na povsem določenem slovanskem, ruskozahodnem ozemlju.

Résumé. — Après un bref aperçu historique sur les Dulébs et leurs contacts avec les Avars, l'auteur passe en revue et réfute les explications données de ce nom jusqu'à ce jour. Selon lui, le nom est un mot composé dont la seconde partie, *-ēb-*, est dérivée de l'ancien german et lombard *-aib-* «pagus» (lomb. *Burgundaib*, v. h. all. *eiba* «Gau»), et la première du slave *dudla* «dude» (cornemuse), donc «pays de cornemuses». Dans les anciennes annales russes on trouve Volynjane comme synonyme pour Dudlēbi, et on a un parallèle dans les deux synonymes *volynka* (de Volyń) et *dudy*. L'auteur élucide, avec une profusion de détails, la forme hybride *Dudlēba* et *dl* dans l'expression primitive au sing. *dudla* (pol. *dudlić*, all. *Dudel-sack*) qui désignait l'instrument de musique tout entier (formation à l'instar de *osla*, *tesla*, etc.) tandis que le plur. tant. *dudy* le désignait d'après ses parties. En conclusion, l'auteur rappelle le témoignage d'anciens chroniqueurs (Théophylacte, Simokatta, Théophanes) qui ont décrit l'amour de la musique chez les Slaves, et cite d'autres preuves qui rendent son étymologie assez plausible.

Ljubljana, 14. aprila 1951.

R. Nahtigal